

Lapplandskriget (finska: Lapin sota) var Finlands tredje krig under andra världskriget och fördes mot Nazitysklands trupper i Lappland i norra Finland från september 1944 till april 1945. Lapplandskriget gav upphov till Nordfinska evakueringen där 75 procent av befolkningen i finska Lappland evakuerades under hösten 1944.

Så tidigt som sommaren 1943 började den tyska ledningen förbereda planer inför möjligheten att Finland skulle teckna en separatfred med Sovjetunionen. Tyskarnas planer gick ut på att dra tillbaka trupperna norrut för att skydda de finländska nickelgruvorna i Petsamoområdet. Under vintern 1943–1944 använde tyskarna krigsfångar i arbetet med att förbättra vägarna mellan norra Norge och norra Finland, varav många hade tillfångatagits i södra Europa och avled av kylan då de fortfarande endast bar sommaruniform. De upprättade förråd i området och då Finland undertecknade ett eldupphöravtal med Sovjetunionen den 4 september 1944, var tyskarna redo.

Tyskland hade vid den tidpunkten omkring 200 000 man koncentrerade till norra Finland, varav ungefär hälften till Petsamoområdet. Resterande förband befann sig på den så kallade Salla-fronten. Tyskarnas huvuduppgift i norra Finland var från krigsutbrottet 1941 att i första hand erövra Murmansk samt att skära av järnvägen söderut. Många av de tyska soldaterna var utbildade i Österrike och södra Tyskland och enheterna bestod bland annat av alpjägarförband.

Samtidigt som de tyska marktrupperna drog sig tillbaka norrut började den tyska marinen att minera sjövägen till Finland, och genom Operation Tanne Ost försökte tyskarna erövra ön Hogland (Suursaari) i Finska viken. Även om några tyska och finländska officerare försökte organisera ett förhållandevis fredligt tillbakadragande, utbröt strider mellan tyska och finländska trupper redan innan den första preliminära finsk-sovjetiska fredsuppgörelsen undertecknats. Striderna intensifierades då finländarna förberedde sig att genomföra det sovjetiska villkoret, att driva ut de tyska trupperna från finländskt territorium.

Finland hamnade alltså i en situation liknande den i Italien och Rumänien vilka efter att ha kapitulerat till de allierade blev tvungna att slåss för att befria sitt land från tyska trupper. Den finländska situationen komplicerades ytterligare av det sovjetiska kravet att större delen av de finländska styrkorna samtidigt skulle demobiliseras obeaktat kampanjen mot de kvarvarande tyska trupperna. Direktiven kom från den allierade kontrollkommissionen som även i september 1944 beslöt att alla tyska och ungerska medborgare i Finland skulle interneras och att deras egendom skulle överlåtas till Sovjetunionen. Män, kvinnor och barn sattes i läger. Från tysk sida uppstod självklart också en märklig situation när de forna allierade så att säga över en natt vände sina, ofta tyska, vapen mot dem. De finländska trupperna hade exempelvis nyligen utrustats med tyska kulsprutor och pansarvärnsvapen av bästa märke.

Den finländske generalen Hjalmar Siilasvuo, som hade segrat vid slaget vid Suomussalmi, ledde de finländska manövrerna mot tyskarna och under oktober och november 1944 lyckades

han fördriva dem från större delen av norra Finland. De första veckorna i september påbörjades den tyska reträtten, inklusive norska frivilliga, från området mellan Kajana och Norra ishavet under relativt lugna former även om ryssarna hela tiden gjorde framstötningar. Från finländsk sida var inställningen mot de forna vapenbröderna till en början något beskedligare.

Den tyska reträtten mot Nordnorge gick långsamt mot i första hand den strategiskt belägna staden Rovaniemi. Förutom brist på fordon gjorde höstregnen att vägarna snabbt förvandlades till lervälling under transporterna av fordon, hästar, vagnar med materiel och förplägnad samt inte minst alla fotvandrande soldater. Det tyska flygunderstödet var minst sagt svagt. Längs reträttvägarna använde sig tyskarna av befästa fördröjningställningar längst bak i kolonnerna för att försvåra den finländska framryckningen. Taktiken utfördes med stor skicklighet och nådde sina syften. För de finländska soldaterna rådde dessutom ständig minfara.

Nyckelpunkten i reträtten var Rovaniemi där de två huvudvägarna mot Ivalo i norr och Muonio i nordväst utgick. Här försökte tyskarna äta, vila och sova och proviantera och för att klara av att fortsätta norrut mot kallare förhållanden. En stor uppgift i Rovaniemi var också att fördröja de finländska trupperna medan så många tyskar som möjligt kunde starta avfärden norrut. För att nå målen användes sprängning av broar, byggnader och vägar samt minering och utläggning av försåt. Det var de brända jordens taktik som gällde. Den 16 oktober 1944 kunde finländarna återerövra Rovaniemi.

De tyska trupperna under generalöverste Lothar Rendulic brände stora delar av det land de drog sig tillbaka från. Mer än en tredjedel av bosättningarna i området förstördes och residensstaden Rovaniemi brändes till grunden. Utöver de materiella förlusterna, skadorna uppskattades till 300 miljoner dollar (1945 års kurs, år 2005 cirka 3,2 miljarder dollar), blev omkring 100 000 invånare flyktingar vilket ytterligare försvårade återuppbyggnadsarbetet efter kriget. Rendulic dömdes av de allierade för krigsförbrytelser till tjugo års fängelse.

Om den finländska jakten på de retirerande tyskarna var svag direkt efter vapenvilan med Sovjet i början av september blev den ganska snabbt intensivare. Den 1 oktober genomförde finnarna en överraskande landstigning, med 12 500 man, i ryggen på tyskarna i Torneå. Den riskfyllda operationen med obeväpnade fartyg lyckades eftersom vädret var så dåligt att Stuka-bombplanen i Kemi inte kunde flyga och det tyska batteriet på Laivasaari inte kunde se skeppen. I Röyttä hamn fanns det heller inga tyska trupper. Hårda strider i Torneåtrakten krävde 400 döda på den finska sidan och minst 500–1000 döda på den tyska innan tyskarna drog sig undan. Därefter fortsatte man förföljandet upp längs Tornedalen mot Muonio.

De sista tyska trupperna drevs ut ur Finland i april 1945. De militära förlusterna under kriget var relativt begränsade: omkring 1 000 döda finländska soldater och omkring 2 000 på den tyska sidan.

Lapplandskriget var den väpnade konflikt som utkämpades mellan Finland och Nazityskland från september 1944 till april 1945 i norra Finland. Det utgjorde en direkt följd av Finlands vapenstillestånd med Sovjetunionen och förändrade alliansförhållanden i slutskedet av andra världskriget.

Bakgrund fram till september 1944

Finland hade sedan juni 1941 deltagit i fortsättningskriget mot Sovjetunionen i samverkan med Nazityskland. Den tyska militära närvaron i norra Finland var betydande, framför allt genom 20. bergsarmén under generalöverste Lothar Rendulic, vars uppgift var att skydda nickelgruvorna i Petsamo samt binda sovjetiska styrkor. Under sommaren 1944 genomförde Sovjetunionen en massiv offensiv mot Finland. Detta ledde till att Finland tvingades söka fred. Den 19 september 1944 undertecknades vapenstilleståndet i Moskva. Villkoren innefattade bland annat att Finland måste avväpna eller driva bort alla tyska trupper från sitt territorium senast den 15 september 1944, alternativt så snabbt som möjligt därefter. Detta krav utgjorde den direkta orsaken till Lapplandskriget.

Inledande skede september 1944

Den 15 september 1944 försökte tyska styrkor genomföra Operation Tanne Ost för att ta kontroll över ön Hogland i Finska viken. Operationen misslyckades efter finskt motstånd. Detta markerade början på öppna fientligheter. Den 28 september 1944 inträffade de första markstriderna mellan finska och tyska styrkor vid Pudasjärvi. Den 30 september 1944 genomförde Finland en större landstigning i Torneå, vilket blev en avgörande vändpunkt. Striderna i Torneå mellan 1 och 8 oktober var intensiva och tvingade tyskarna att påbörja en organiserad reträtt norrut.

Tysk reträtt och brända jordens taktik oktober 1944 till januari 1945

Den tyska strategin, beslutad av Adolf Hitler och genomförd av Rendulic, var att genomföra en stegvis reträtt mot Norge samtidigt som infrastrukturen förstördes för att försvåra finsk och sovjetisk framryckning. Detta innebar en systematisk brända jordens taktik. Mellan oktober och november 1944 förstördes stora delar av Lapplands bebyggelse. Staden Rovaniemi brändes nästan helt ned omkring den 14 till 16 oktober 1944, sannolikt till följd av en kombination av planerad förstörelse och explosioner i ammunitionstransporter. Under denna period avancerade finska styrkor relativt försiktigt. Orsakerna var flera: logistiska svårigheter, begränsade resurser samt ett informellt intresse av att undvika alltför hårda strider med de tidigare tyska allierade.

Fortsatta operationer vintern 1944 till 1945

I november 1944 nådde finska trupper Kemijokiområdet och fortsatte därefter norrut. Strider förekom bland annat vid Muonio och Enontekiö. Den 16 november 1944 övergick tyskarna till Operation Nordlicht, en mer koncentrerad reträtt mot Lyngenlinjen i Norge. Finska styrkor fortsatte att pressa dem men i ett långsamt tempo. Under vintern 1944 till 1945 präglades kriget av mindre strider, patrullsammandrabbningar och fortsatt tysk demolering av vägar, broar och byggnader.

Avslutning april 1945

Den 25 april 1945 lämnade de sista tyska trupperna finskt territorium vid Kilpisjärvi och drog sig in i Norge. Detta datum betraktas som Lapplandskrigets slut.

Konsekvenser

Förstörelsen i Lappland var omfattande. Uppskattningsvis förstördes omkring 40 till 50 procent av regionens byggnader, och i vissa områden upp till 90 procent. Infrastruktur som vägar och järnvägar slogs ut nästan helt. Civila förluster var relativt begränsade jämfört med andra krigsskådeplatser, eftersom stora delar av befolkningen evakuerades i förväg. Däremot blev de materiella och ekonomiska konsekvenserna mycket stora för Finland.

Källkritiska aspekter

Forskningen om Lapplandskriget bygger främst på finska militärarkiv, tyska krigsdagböcker samt efterkrigsanalyser. Det finns vissa tolkningsfrågor som diskuteras i historieforskningen: Frågan om hur aktivt Finland egentligen bekämpade tyskarna. Vissa forskare menar att Finland initialt agerade långsamt och undvek full konfrontation, medan andra betonar att krigföringen intensifierades under sovjetiskt tryck. En annan fråga som diskuteras är orsaken till Rovaniemis förstörelse. Det råder viss oenighet om i vilken grad branden var planerad jämfört med oavsiktliga explosioner.

Militärförluster

Finland:

- Cirka 750 döda eller saknade
- Cirka 2 000 sårade

Tyskland (20. bergsarmén):

- Cirka 1 000 döda
- Cirka 2 000 sårade
- Därtill ett antal tillfångatagna (några hundra)

Civila förluster

De civila dödstalerna var relativt låga i direkt strid:

- Uppskattningsvis några hundra civila döda

Detta beror främst på att Finland genomförde omfattande evakueringar av civilbefolkningen i Lappland redan innan de största striderna och förstörelsen.

Miner och efterverkningar

En viktig aspekt som ibland särskiljs i forskningen är förluster efter själva krigets slut:

- Tyska styrkor lämnade efter sig mycket stora mängder minor och odetonerad ammunition
- Mellan 1945 och början av 1950-talet dödades eller skadades ytterligare flera hundra personer (militärer och civila) i minröjningsarbete